

EGYETEMÜNKRŐL

Bazsa György

Egyetemünk akadémikusai – számokban

Bevezető

A tudományos akadémiák egy nemzet legrangosabb tudományos testületei. Így van ez a legtöbb európai országban, de számos más helyen is.¹ Nagyobb részt autonóm, politikától független szakmai szervezetek, van, ahol „csak” testületek, van, ahol intézményhálózatot is működtetnek. Tagjaikat rendszerint maguk választják, általában létszámkorlátokon belül, nem ritkán megszabott szakmai arányok vagy korhatárok betartásával, és rendszerint életfogytiglan. Akadémikusnak lenni mindenütt jelentős szakmai elismerés, elsősorban a tudós egyéni teljesítményének elismerése, ami azonban kisugárzik (intézményi) környezetére is, vagy olykor az is besegít kiválasztásába. Lehet és szokás az akadémiai intézményrendszert, az elveket, a működést, a választást, a szerepet, a hatáskört, a juttatásokat stb. kritizálni,² de nem vitatható, hogy szakmai értékrendet, minőséget képviselnek, és valamilyen mértékben sugároznak ki – otthon és külföldön egyaránt. Utóbbi jól kifejezi, hogy nem csak saját országuk (nemzetük) tudósait választják tagnak, hanem általános gyakorlat (külső vagy tiszteleti) tagokat választani külföldről is. Ez ugyanúgy jelentős szakmai elismerés, olykor protokoll elemekkel a háttérben.

Közismert, hogy hazánkban Széchenyi István kezdeményezésére és adományával jött létre 1825-ben a Magyar Tudományos Akadémia, s működik – változatos történelmi körülményeink ellenére – azóta is viszonylagos stabilitással, szakmai (nem feltétlen anyagi) függetlenséggel, tudományos értékrenddel, 1994

¹ Hamza Gábor: Áttekintés a külföldi nemzeti (tudományos) akadémiák struktúrájáról ... M. Tud. 2007/9 1189.o. <http://www.matud.iif.hu/07sze/17.html>

² Polónyi István: Az Akadémia diszkrét bája, Beszélő 11. évf. ... 2006 <http://beszelo.c3.hu/cikkek/az-akademia-diszkret-baja>

óta önálló törvényi szabályozásban.³ A hazai tudományos életben az akadémiai tagság jelenti a legrangosabb elismerést. Súlyát lehet, de aligha érdemes összevetni állami kitüntetésekkel, szakmai díjakkal, egyébként is a legtöbb akadémikus előbb-utóbb listázhat ilyeneket az önéletrajzában.

Egy tudományt művelő intézmény (egyetem, kutatóintézet, kórház, múzeum, könyvtár stb.) tudományos minőségének egyik, de nem kizárólagos indikátora az ott dolgozó – egykori és jelenlegi – akadémikusok száma. Őket – természetesen név szerint – „Kiválóságaink”, „Büszkeségeink” kategóriában – gyakran (de minden intézménynél) feltüntetik az évkönyvekben, ma már a honlapokon is. Kisebb-nagyobb szakmai privilégiumokat élveznek (testületi tagság, meghívások, későbbi nyugdíjazás,+ stb.), „vizonzásul” egyrészt hírnevet, másrészt különféle támogatásokat, segítő kapcsolatokat hoznak az intézménynek.

Ez a néhány bevezető mondat nem tartalmaz újszerű megállapításokat. Mindössze arra szolgál, hogy indokolja: megbecsülésük érdekében is érdemes áttekinteni egyetemünk egykori és mai akadémikusait, és néhány adatot, csoportosítást, összesítést megadni róluk. Tág értelemben közel száz személyről van szó, ezért az egyedi szakmai és tudományos közéleti tárgyalás bőven meghaladná egy ilyen cikk kereteit, egy egész kötetet igényelne (sőt meg is érdemelne). Ilyen – *akadémikusok számokban* típusú – elemzést készített Tigyi József akadémikus 2006-ban 2743 (1969 hazai + 774 külföldi) akadémikusról.⁴ Ez a szám ma már meghaladja a 3100-at.

Egyetemünk akadémikusai – az értelmezési kör

Az 1. táblázat – karonkénti csoportosításban – összesíti egyetemünk hetvenkilenc akadémikusának legfontosabb évszámait: születésük és (ha megtörtént) halálozásuk, egyetemi tevékenységük kezdő és záró (ha megtörtént), valamint levelező, ill. rendes taggá választásuk (ha megtörtént) évét.⁵

³ 1994. évi XL. törvény a Magyar Tudományos Akadémiáról:

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99400040.TV

⁴ Tigyi József: Hol teremnek az akadémikusok? Az MTA tagjai számokban. M. Tud. 344. 2006. <http://www.matud.iif.hu/06mar/12.html>

⁵ Az adatok forrásai: Glatz Ferenc: A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–2012, Budapest, 2003.; A Debreceni Egyetem története 1912–2012 (Szerk. Orosz István és ifj. Barta János), Debrecen, 2012; Kapusz Nándor et al: Kilencvenéves a debreceni orvosképzés, Debrecen, 2008;

<http://www.unideb.hu/portal/hu/node/278>;

<http://portal.agr.unideb.hu/kozpont/kivalosagaink/akademikusok.html>

név	szakterület	kar	szül.	meg- halt	DE kezd	DE zár	l. tag	r. tag	DE MTA
Iványi Béla ⁶	jogtörténész	ÁJK	1878	1964	1914	1927	1920	–	13
Tóth Lajos	jogtudós	ÁJK	1876	1936	1914	1936	1933	–	3
Orsós Ferenc ⁷	orvos, patológus	ÁOK	1879	1962	1918	1935	1928	1940	7
Neuber Ede	orvos, bőrgyógyász	ÁOK	1882	1946	1921	1938	1938	1943	0
Bodnár János	vegyésm., biokémikus	ÁOK	1889	1953	1923	1950	1937	1949	13
Törő Imre	orvos, hisztológus	ÁOK	1900	1993	1926	1950	1946	1946	4
Went István	orvos, fiziológus	ÁOK	1899	1963	1932	1963	1948	1949	15
Sántha Kálmán	orvos, idegyógyász	ÁOK	1903	1956	1937	1951	1946	1946	5
Kesztyűs Lóránd	orvos, immunológus	ÁOK	1915	1979	1938	1979	1967	1976	12
Kellner Béla	orvos, patológus	ÁOK	1904	1975	1947	1954	1949	1973	5
Krompecher István	orvos, anatómus	ÁOK	1905	1983	1950	1983	1948	1973	35
Petrányi Gyula	orvos, belgyógyász	ÁOK	1912	2000	1950	1974	1973	1982	1
Szabó Gábor	orvos, genetikus	ÁOK	1927	1996	1951	1996	1973	1982	23
Szegedi Gyula	orvos, belgyógyász	ÁOK	1936	2013	1960	2013	1995	2001	18
Damjanovich Sándor	orvos, biofizikus	ÁOK	1936	–	1960	–	1982	1990	34
Kovács László	orvos, fiziológus	ÁOK	1939	–	1963	–	1998	2004	18
Muszbek László	orvos, hematológus	ÁOK	1942	–	1970	–	1990	1995	26
Gergely Pál	vegyész, biokémikus	ÁOK	1947	–	1970	–	2004	2010	12
Fésüs László	orvos, sejtbiológus	ÁOK	1947	–	1972	–	1998	2004	18
Balla György	orvos, gyermekgyógyász	ÁOK	1953	–	1974	–	2010	–	6
Székely György	orvos, anatómus	ÁOK	1926	–	1975	–	1985	1993	31
Nagy László	orvos, biokémikus	ÁOK	1966	–	1982	–	2007	2013	9
Guttman András **	biokémikus	ÁOK	1954	–	2006	–	2004	külső	9
Pápay József	nyelvész	BTK	1873	1931	1908	1931	1908	–	23
Darkó Jenő	klasszika-filológus	BTK	1880	1940	1914	1940	1913	–	27
Láng Nándor	régész, klasszika-filológus	BTK	1871	1952	1914	1932	1911	1936	21
Zsigmond Ferenc	irodalomtörténész	BTK	1883	1949	1923	1934	1925	1942	9
Szabó Dezső	történész	BTK	1882	1966	1924	1966	1931	1949	35
Csúry Bálint	nyelvész	BTK	1886	1941	1932	1941	1927	–	14
Fest Sándor	filológus	BTK	1883	1944	1938	1944	1938	–	6
Pukánszky Béla	irodalomtörténész	BTK	1895	1950	1941	1950	1932	1949	18
Bárzi Géza	nyelvész	BTK	1894	1975	1941	1952	1939	1947	13
Kerecsényi Dezső	irodalomtörténész	BTK	1898	1945	1943	1945	1942	–	3
Szabó István	történész	BTK	1898	1969	1943	1960	1941	1960	19
Gunda Béla	néprajzkutató	BTK	1911	1994	1950	1994	1990	1991	4

⁶ 1937-ben magánéleti okok miatt lemondott akadémiai tagságáról.

⁷ 1945-ben politikai okok miatt kizárták, rehabilitációjára nem került sor.

Barta János	irodalomtörténész	BTK	1901	1988	1951	1988	1967	1982	21
Kálmán Béla	nyelvész	BTK	1913	1997	1952	1997	1973	1982	24
Papp Ferenc	nyelvész	BTK	1930	2001	1955	1986	1976	1986	10
Ránki György *	történész	BTK	1930	1988	1964	1987	1976	1987	11
Görömbei András	irodalomtörténész	BTK	1945	2013	1970	2013	2001	2010	12
Orosz István	történész	BTK	1935	–	1957	–	2004	2013	12
Imre László	irodalomtörténész	BTK	1944	–	1968	–	2007	2013	9
Bitskey István	irodalomtörténész	BTK	1941	–	1975	–	2004	2013	12
Kertész András	nyelvész	BTK	1956	–	1981	–	2001	2010	15
S. Varga Pál	irodalom-, eszmetört.	BTK	1955	–	1986	–	2010	–	6
Vajda Mihály	filozófus	BTK	1935	–	1990	–	2001	2007	15
Solymosi László *	történész	BTK	1944	–	1992	–	2010	–	6
Pethő Attila	matemat.informatikus	IK	1950	–	1974	–	2010	–	6
Major Péter *	matematikus	IK	1947	–	1996	–	2004	2013	12
Csaba László *	közgazdász	KTk	1954	–	1999	2012	2007	2013	5
Révész Imre ifj.	egyház-történész	RHK	1889	1967	1930	1938	1935	1946	3
Telegdy Róth Károly	geológus	TTK	1886	1955	1929	1936	1931	1949	5
Soó Rezső	botanikus	TTK	1903	1980	1929	1955	1947	1951	8
Gyulai Zoltán	fizikus	TTK	1887	1968	1935	1940	1932	1954	8
Szalay Sándor	atomfizikus	TTK	1909	1987	1935	1954	1953	1965	1
Varga Ottó	matematikus	TTK	1909	1969	1942	1958	1950	1965	8
Gyires Béla	matematikus	TTK	1909	2001	1945	2001	1987	1990	14
Budó Ágoston	fizikus	TTK	1914	1969	1949	1950	1950	1960	0
Rényi Alfréd	matematikus	TTK	1921	1970	1949	1952	1949	1956	3
Bognár Rezső	kémikus	TTK	1913	1990	1950	1990	1948	1953	42
Rapcsák András	matematikus	TTK	1914	1993	1951	1993	1967	1982	26
Gáspár Rezső	fizikus	TTK	1921	2001	1953	2001	1970	1979	31
Lipták András	kémikus	TTK	1935	2012	1961	2012	1990	1998	22
Enyedi György *	társadalomföldrajz	TTK	1930	2012	1962	1986	1982	1990	4
Pantó Gábor	geológus	TTK	1917	1972	1965	1972	1965	–	7
Jakucs Pál	botanikus, ökológus	TTK	1928	2000	1971	2000	1976	1987	24
Lovas István *	fizikus	TTK	1931	2014	1986	2002	1979	1987	23
Daróczy Zoltán	matematikus	TTK	1938	–	1961	–	1985	1990	31
Győry Kálmán	matematikus	TTK	1940	–	1964	–	1993	1998	23
Beck Mihály	fizikokémikus	TTK	1929	–	1968	–	1973	1979	43
Csikai Gyula	fizikus	TTK	1930	–	1968	–	1973	1985	43
Joó Ferenc	fizikokémikus	TTK	1949	–	1972	–	2001	2007	15
E. Kövér Katalin	kémikus	TTK	1956	–	1981	–	2013	–	3
Trócsányi Zoltán	fizikus	TTK	1961	–	1984	–	2007	2013	9
Antus Sándor	vegyészmérnök	TTK	1944	–	1992	–	2004	2010	12
Pálinkás József	fizikus, politikus	TTK	1952	–	1994	–	1995	2004	21
Ruzsa Imre *	matematikus	TTK	1953	--	1995	1999	1998	2004	4
Tusnády Gábor *	matematikus	TTK	1941	--	1995	1998	1995	2001	3
Fritz József *	matematikus	TTK	1943	--	1996	2000	1995	2001	4

1. táblázat: Egykori és **mai** akadémikusaink (másodállásban *korábban, ** ma is)

Az „egyetemünk akadémikusai” látszólag egyértelmű kategória. Elsődlegesen azt kell mondani: ők, akik adott időben – *egyszerre* – egyetemünk oktatói és a Magyar Tudományos Akadémia tagjai voltak vagy ma is azok. Közéjük tartoznak azok is, akik ugyan nem főállásban (voltak) – rendszerint – hosszú éveken át területükön meghatározó oktatóink, kutatási témájukkal, szemléletükkel, módszereikkel, kapcsolataikkal jelentős hatást gyakoroltak/gyakorolnak itteni környezetükre, doktoranduszokat irányítottak, munkatársakat segítettek, tanszéket vezettek. A hetvenkilenc akadémikus között tíz ilyen van (az 1. táblázatban látható megjelölések: *korábban, **ma is).

Közismert, hogy 1945 és 1949 között – politikai nyomásra – sok akadémikust megfosztottak tagságától. A rendszerváltás után (néhány esetben már előbb is) bekövetkezett rehabilitációk okán ebben az összesítésben a kizárásoktól eltekintettünk, az érintettek tagságát folyamatosnak számoltuk, hiszen kizárásuk szakmai teljesítményüket nem kérdőjelezte meg.

Bár formálisan nem felelnek meg az „egyszerre” *oktatónk és akadémikus* feltételnek, mégis méltányos megemlíteni olyanokat, akik pályájukat nálunk kezdték, már itt sokra vitték, végül más intézmény munkatársaként lettek az Akadémia tagjai. Ezt a viszonyt jól példázza, hogy három doktori iskolánk ilyen egykori debreceni oktató nevét vette fel (Marton Géza, Kerpely Kálmán, Juhász-Nagy Pál). Ebbe a kissé nehezen pontosítható körbe beletartoznak – más-más időtartammal, erős hatással vagy éppen csak említhető tényként: Alföldi András történész, Borzsák István klasszika-filológus, Csukás Zoltán mezőgazdász, Doby Géza növény-biokémikus, Herman József nyelvész, É. Kiss Katalin nyelvész, Nizsalovszky Endre jogtudós, Máthé Imre botanikus, Niederhauser Emil történész, Ormos Mária történész, Paládi Kovács Attila néprajzos, Rapaics Rajmund botanikus, Szabolcsi Miklós irodalmár, Tormay Béla mezőgazdász, Ubrizsy Gábor mikológus, későbbi akadémikusok. Hunyady György pszichológus évtizedig volt másodállásban oktatónk, részben tanszékvezetőnk, ő is később lett akadémikus.

Érdemes megjegyezni, bár most nem róluk van szó: vannak egykori oktatóink, akik külföldön értek el olyan eredményeket, amiért az Akadémia külső tagjai lettek, mint pl. Aczél János matematikus, Pozsgay Vince vegyész, Glant Tibor, Verzár Frigyes orvosok.

Az 1914-től működő Debreceni Egyetemet e tekintetben (is) komplexen értelmezzük: a DATE, a DOTE és a KLTE egyaránt ennek jogelődei, így mostani tárgyalásunk részei. Az 1914 előtti Református Kollégiumot itt csak összefoglalóan érintjük: 14 olyan oktatója volt, aki egyidejűleg akadémikus is volt, s külön megemlítjük Makkai László egyháztörténészt, aki az egyetemtől akkor már jogi-

lag független Debreceni Református Theológiai Akadémia professzora volt 1971 és 1989 között.⁸

Debrecenben egy akadémiai kutatóintézet van, az ATOMKI. Alapító igazgatója egyetemünk fizika professzora, Szalay Sándor akadémikus volt. Idővel az ATOMKI öt munkatársa lett akadémikus, közülük hárman (Csikai Gyula, Pálinkás József, Trócsányi Zoltán) már a Kísérleti Fizikai Tanszék oktatójaként (ilyen sorrendben vezetőjeként). Berényi Dénes díszdoktori, Lovas Rezső c. egyetemi tanári címe jól kifejezi – nem munkaviszonyt jelentő – kötődésüket az egyetemhez.

Amikor azt vesszük majd számításba, hogy ki hány évet töltött az egyetemen, akkor – formálisan – a nyugdíjazás jelentené a záró terminust, de ez a legtöbb esetben egyáltalán nincs így. Egyrészt sokak esetén ma az emeritus professzori cím és feladatkör, s főleg a továbbra (olykor kilencven évesen) is igen aktív oktatói/kutatói tevékenység azt indukálja, hogy mindvégig számoljunk velük, még akkor is, ha ez néhány esetben már csak laza kapcsolatot jelent. Jelezzük: csak egész évszámokat veszünk figyelembe. A hónapok/napok számbavétele egy ilyen áttekintésben okozna ugyan kis módosulást, de az összképen érdemben nem változtatna.

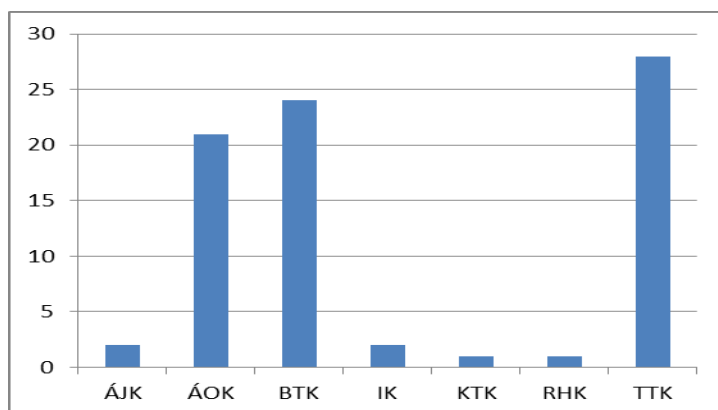
A Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia (1992), illetve a Magyar Művészeti Akadémia (1992) egyelőre nincs aktívan jelen a magyar felsőoktatásban. Az előbbinek egyetemünkről tagjai Puhl Antal építész (2010) és Matúz István fuvolaművész (2015) professzorok, az utóbbinak Márkus Béla irodalmár, ny. egy. docens (2015).

A különböző metszetek

Az 1. táblázat már karok szerinti csoportosításban sorolja fel hetvenkilenc akadémikusunkat. A szemléletesség érdekében grafikonon is megjelentjük az adatokat. Látható, hogy döntő hányaduk – 92%-uk – három karon, a bölcsész, az orvosi és a természettudományi karokon működött/működik, közel azonos arányban. (A Református Hittudományi Kar [RHK] 1914–1950 között volt az egyetem kara. A 2000-től karként működő Közgazdaságtudományi és Üzleti Kar [KTK] önállósága a közelmúltban – integráció révén – megszűnt.)

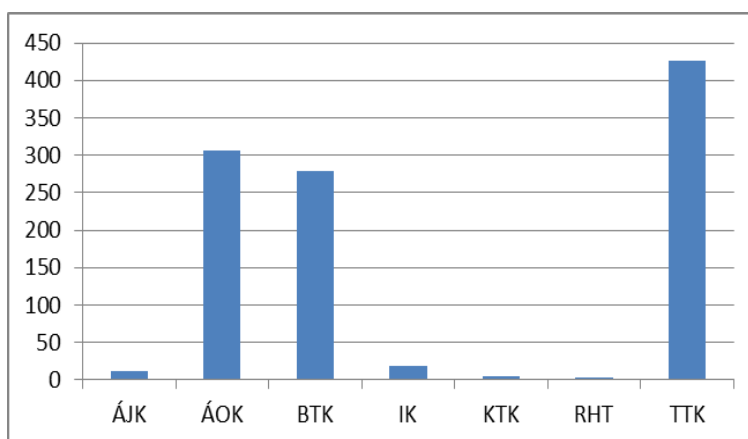
A három nagyobb karon belüli szakmai eloszlás is benne van a táblázatban: az ÁOK-n 13 elméleti, 5 klinikus, a BTK-n 9 nyelvész, 8 irodalomtörténész, 6 történész, 1–1 filozófus és néprajzos, a TTK-n 10 matematikus, 8–8 fizikus és kémikus, 2-2 botanikus és geológus, 1 földrajzos akadémikus volt/van.

⁸ Gaál Botond professzor tervez tanulmányt írni róluk.

1. ábra Egyetemünk akadémikusai kari bontásban

Kissé eltérő, de érdemben nem más arányokat kapunk, ha az érintettek akadémikusként itt töltött éveit számoljuk össze (2. ábra).

2. ábra Debreceni akadémikusai évek karonként

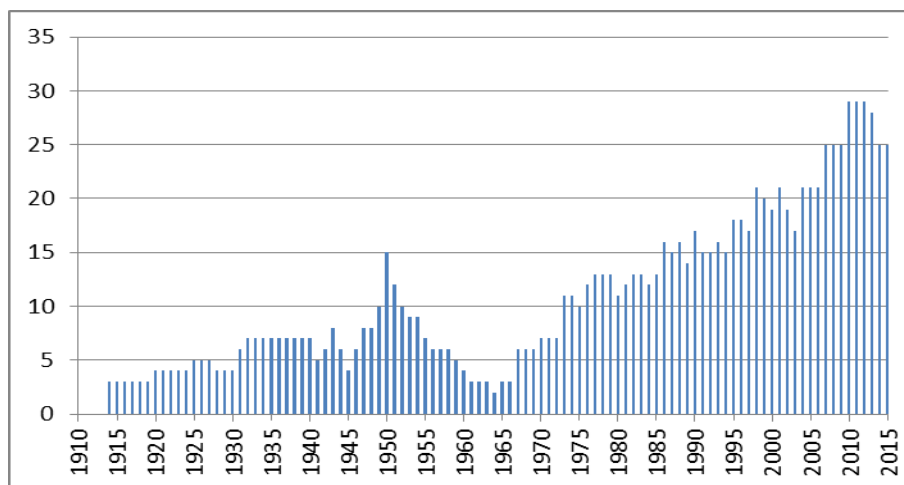
Az eltérések mögött az lehet, hogy a bölcsész professzorok könnyebben váltanak intézményt, míg a kísérletes természettudósok és az orvosok erősebben kötődnek egy-egy, gyakran általuk kialakított munkahelyhez, tanszékhez, bár utóbbiaknak az egészséges, „szervezett” mozgása (meghívások) gyakoribb, mint más területeken. Azt jó érzéssel állapíthatjuk meg: a hetvenkilenc akadémikus-

ból hatvannégyen egyetemünk munkatársaként lettek akadémikusok. Képletesen szólva egyetemünk jó talaj az akadémikussá váláshoz.

1986 előtt – hét évtized alatt – mindössze tizenkét akadémikus vált meg egyetemünktől: tízen Budapestre mentek (Neuber Ede, Törő Imre, Kellner Béla, Petrányi Gyula, Bárczi Géza, Papp Ferenc, Telegdy Róth Károly, Soó Rezső, Varga Ottó, Rényi Alfréd), Gyulai Zoltán először Kolozsvárra (majd Budapestre), Budó Ágoston Szegedre került. Az utóbbi három évtizedben „főállású” akadémikus oktató nem távozott el egyetemünkről. Képletesen szólva egyetemünk jó talaj az akadémikusok működéséhez.

Bár az 1. táblázat tartalmazza azt is, kik hány évet töltöttek akadémikusként az egyetemen, de érdemes a legalább negyedszázadon át hozzánk tartozókat sorba rendezni: Beck Mihály, Csikai Gyula 43, Bognár Rezső 41, Muszbek László 36, Damjanovich Sándor 35, Székely György 32, Gáspár Rezső 32, Daróczy Zoltán 31, Szabó Dezső 29, Rapcsák András 27, Jakucs Pál 25 évet töltött (eddig) nálunk.

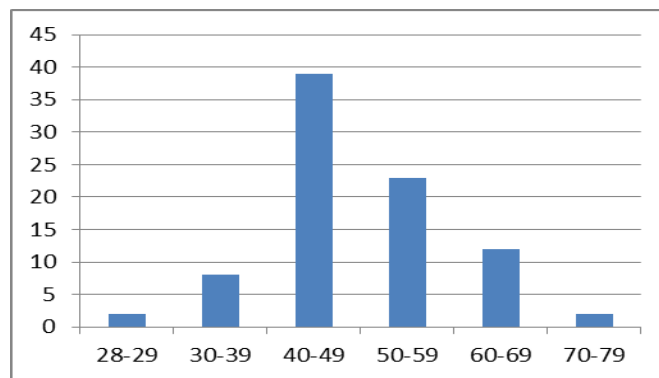
Tanulságos és kedvező tendenciát mutat a 3. ábra: kerek évszázados történetünk során hány akadémikus működött évente egyetemünkön. Itt természetesen figyelembe kell venni, hogy az MTA taglétszáma szinte folyamatosan nőtt: pl. fél évszázaddal ezelőtt alig fele volt a mainak.

3. ábra Akadémikusok számának változása az egyetem százegy éve alatt

Az Akadémia egészére is megállapítható, hogy fennállásának nagyobbik első felében sokkal gyakrabban lettek tagok fiatal tudósok, mint az utóbbi fél évszázadban. Nálunk a sort Rényi Alfréd (28), Darkó Jenő (28) vezetik, majd Pápay József (35), Bognár Rezső (35) és Budó Ágoston (36) következnek. A huszonöt

legfiatalabb új tag között csak öten vannak „maiak” (Nagy László 41, Csikai Gyula, Pálinkás József 43, Beck Mihály 44, Kertész András 45). A sor másik végén huszonöt akadémikus között viszont háromszor annyian, tizenöten vannak maiak. Összetett okai vannak annak, hogy voltak, akik igen idősen (a szerző szubjektív véleménye, hogy méltánytalanul későn) lettek tagok: Gyires Béla 78, Gunda Béla 79 éves korában. De az akadémikus választás közismerten sok – objektív és szubjektív – tényezővel jár. A 79 akadémikusunkra ezt a koreloszlást a 4. ábra mutatja.

4. ábra. Új akadémikusok koruk szerint.

Az ábra olvasata első közelítésben: legkiválóbb tudósaink döntő többsége kiemelkedő eredményeit negyvenes éveire/éveiben éri el, és ezt – taggá választásával – az Akadémia is elismeri. De mindkét irányban vannak természetes kivételek is.

A legegyszerűbb „statisztika”: 79 akadémikusunk között E. Kövér Katalin az egyetlen nő.

Végül egy kis összeállítás nagyobb egyetemeink **mai** akadémikusainak számáról:

Egyetem	összes akadémikus	levelező tag	rendes tag	70 év alatt	70 év fölött
ELTE – Budapest	71	17	54	27	44
BME – Budapest	39	5	34	17	22
DE – Debrecen	26	5	21	13	13
SZTE – Szeged	20	2	18	13	7
SE – Semmelweis	16	5	11	8	8
PTE – Pécs	15	3	12	8	7
BCE – Corvinus	12	1	11	1	11
ME – Miskolc	7	0	7	1	6
SZIE – Gödöllő	7	1	6	4	3
NyME – Sopron	5	2	3	2	3

Ez természetesen nem hivatalos verseny tárgya, de jó érzés látni, hogy a Debreceni Egyetem e téren is ott van a legjobbak között.

Zárszó

Ez a kis áttekintés – néhány szempont szerint rendezett adataival – nem kíván sem személyekről, sem intézmény(rész)ekről értékelést megfogalmazni vagy rangsorolást adni. Mindössze arra vállalkozott, hogy együttesen megjelenítse azokat, akik elsősorban a maguk tehetségével és eredményeivel, de legtöbb esetben munkatársaikkal, debreceni egyetemi háttérrel elérték a hazai tudományos életben meghatározó elismerést jelentő akadémiai tagságot. Ez az egyetem számára is elismerés és bizonyára ebben a formában is nyilvánosságot érdemel.